

La transmissió intergeneracional de rols de gènere a la llar^{*}

Intergenerational transmission of gender roles in the household

Marc Ajenjo Cosp
Joan García Román

Universitat Autònoma de Barcelona i Centre d'Estudis Demogràfics

Correspondència: Marc Ajenjo Cosp. Campus de la Universitat Autònoma de Barcelona.
Edifici E2. 08193 Bellaterra (Barcelona).
Tel.: 935 813 060. A/e: majenjo@uab.cat.

Data de recepció de l'article: desembre 2012
Data d'acceptació de l'article: maig 2013

Resum

L'article aborda la transmissió dels rols de gènere entre els progenitors i els seus fills i filles a partir de l'Encuesta de Empleo del Tiempo 2009-2010 (Institut Nacional d'Estadística). Utilitzant la diferència de treball no remunerat realitzat per germans de diferent sexe com a indicador, s'analitza l'efecte de variables com l'ocupació de la mare, la participació del pare en tasques domèstiques, els ingressos de la llar i l'educació dels progenitors per afavorir més o menys el grau de transmissió. Els resultats mostren una transmissió intergeneracional dels rols de gènere, que les variables esmentades s'encarreguen de matisar. En aquest sentit, cal destacar que hi ha un efecte de mimetisme molt important en la transmissió, de manera que els descendents copien alguns dels comportaments dels seus progenitors.

Paraules clau: usos del temps, rols de gènere, transmissió intergeneracional, Espanya.

Abstract

This paper studies parent-child transmission of gender roles in Spain using the Time-Use Survey of 2009-2010 (National Statistics Institute). Making use of an indicator based on differences in unpaid work between siblings of different genders, we analyse the effects of parent characteristics – such as mothers' occupation, fathers' participation in domestic work, household income and parents' education – on the extent to which gender roles are transmitted. These variables are shown to explain much of the variation in child gender roles, supporting an important effect of child-parent mimicry in gendered behavior.

Keywords: time allocation, gender roles, intergenerational transmission, Spain.

* Aquest treball s'inscriu dins del projecte «El reparto del tiempo y el uso del espacio en las parejas biactivas. La situación española en el contexto europeo» (ref. CSO2009-08273 / GEOG), subvencionat pel Pla Nacional R+D+I del Ministeri d'Educació i Ciència, a més de formar part de la tesi doctoral de Joan García Román, inscrita en el doctorat de demografia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Aquest treball s'ha realitzat amb finançament del projecte WorldFam, del Consell Europeu de Reserca (ERC-2009-StG-240978).

Introducció

Fins fa pocs anys predominava el model de família tradicional, en què els rols de gènere entre els membres de la parella estaven molt compartimentats, de manera que l'home era l'únic responsable del treball remunerat, mentre la dona ho era del treball no remunerat. La revolució que comportà la incorporació massiva de la dona al mercat laboral trenca aquesta diferenciació tan clara, i el model de parelles de doble ingrés, aquelles en què ambdós membres participen activament en el treball remunerat, ha passat a ser majoritari avui. Malgrat el canvi, en bona part de les parelles, l'home segueix sent el principal responsable del treball remunerat, mentre que sobre la dona recau la part majoritària del treball no remunerat. I és que, mentre que la incorporació de la dona al mercat de treball ha estat massiva, la participació de l'home en les tasques domèstiques ha crescut a ritme molt més lent. Aquest ritme de ràpida sortida de la dona a l'esfera pública i de lenta entrada de l'home a l'esfera privada ha estat anomenat per alguns autors *retard adaptatiu* (Hochschild, 1989; Gershuny *et al.*, 1994; Gershuny, 2000). Una denominació que, sens dubte, exhala optimisme.

El treball domèstic és un camp simbòlic on es reproduïxen els rols de gènere, de manera que sovint s'ha considerat el seu repartiment com un bon termòmetre de la igualtat a la parella (West i Zimmerman, 1987). En aquest article utilitzem el treball domèstic en un sentit similar, de manera que avaluem el comportament diferenciat que en fan els fills i les filles com un indicador de la transmissió dels rols tradicionals de gènere. El comportament dels fills i les filles a la llar d'origen permetrà, també, una primera aproximació a quina serà l'organització futura de les llars; és a dir, i encara que amb totes les precaucions, predir si les parelles del futur seran més igualitàries que les actuals.

Tal com es veurà tot seguit, tot i que la transmissió dels rols de gènere a partir dels usos del temps ha estat un camp tractat per diferents autors en països caracteritzats per una igualtat home-dona més gran (Blair, 1992; Cunningham, 2001*a* i 2001*b*; Gupta, 2006; Evertsson, 2006), hi ha molt poques coses fetes en llocs com Espanya o Itàlia, on les diferències home-dona són de les més importants del continent europeu (Aliaga, 2006). En aquest sentit, cal esmentar el treball d'Álvarez i Miles-Touya (2011) amb dades de l'Encuesta de Empleo del Tiempo de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) de 2002-2003. La nova versió d'aquesta enquesta, de 2009-2010, suposa una oportunitat d'abordar el tema amb dades actualitzades.

Antecedents

La llar representa el primer escenari en el qual es desenvolupa el procés d'identitat de gènere de l'individu. La família és el lloc on l'infant s'exposa a les primeres diferències de gènere (Berk, 1985) i on, a partir de l'observació i imitació dels progenitors, s'aprenen i desenvolupen els comportaments relatius al propi gènere (Bandura, 1977). La formació de la identitat de gènere i dels comportaments tipus de cada sexe es produeix durant la primera infantesa, quan l'entorn familiar té una influència vital en els individus (Bem, 1993; Fagot i Leinbach, 1993; McHale *et al.*, 2003). Tot i així, no podem oblidar les influències rebudes durant la pubertat, també importants i que contribueixen a la formació de les actituds relatives al gènere propi (Cunningham, 2001*a*).

Segons les teories de la socialització, l'aprehensió dels rols de gènere es produeix de ben joves i aquests esdevenen fixos i inalterables (Wight, 2008). Per a Cunningham (2001*b*), els fills i les filles, a partir de l'observació d'alguns comportaments que els seus progenitors mostren, aprenen un conjunt de símbols de gènere, que més tard reproduiran per representar-se a si mateixos com a masculí o femení en contextos similars. És a dir, els comportaments s'aprenen en la infància i es reproduïxen quan s'entra a l'edat adulta i, en concret, quan es forma una nova parella.

Contràriament a la teoria de la socialització, alguns autors es basen en l'existència d'un cert canvi en el temps i en la tendència general a la igualtat de gènere per evidenciar que les generacions tendeixen a ser més igualitàries que les anteriors, i es donen canvis en les actituds dels individus en

el temps (Bolzendahl i Myers, 2004). Des d'aquest punt de vista, s'argumenta que, si els rols s'aprenen en la infantesa i són fixos i inalterables, s'haurien de reproduir al llarg de tot el cicle de vida, i que això no sempre succeeix així, sinó que s'observen canvis importants segons el context familiar i les circumstàncies del moment (Gupta, 2006). Per exemple, així com homes i dones tenen un comportament similar en la solteria respecte a la divisió del treball domèstic, quan entren en unió el comportament canvia, i augmenten les desigualtats (South i Spitze, 1994; Gupta, 1999); de la mateixa manera que també canvia sobtadament el comportament amb l'aparició de la primera criatura (Ajenjo i García, 2011). Malgrat tot, les evidències empíriques que existeix una transmissió dels rols de gènere són nombroses (Blair, 1992; Cunningham, 2001a i 2001b; Wight, 2008; Weinschenker, 2005; Carriero i Todesco, 2011; Álvarez i Miles-Touya, 2011), i les llars s'arriben a considerar fàbriques de gènere, *gender factory* en la terminologia anglosaxona (Berk, 1985).

La divisió del treball domèstic dins de la llar ha estat considerada un dels camps simbòlics on es reproduïen les diferències de gènere (West i Zimmerman, 1987), i és dins de la família on l'individu aprèn el valor simbòlic del comportament de gènere relatiu al treball domèstic (Berk, 1985). Igualment, és en la divisió del treball domèstic on els fills observen com els pares negocien i reparteixen les tasques seguint uns determinats rols de gènere (Wight, 2008; West i Zimmerman, 1987). Com s'ha mencionat anteriorment, són múltiples les investigacions que mostren com actituds més tradicionals dels pares serveixen com a predictores d'un comportament més tradicional dels fills. I, en aquest sentit, la divisió del treball no remunerat dins de la llar s'utilitza en molts casos com a indicador d'un comportament més o menys tradicional. Actituds més igualitàries per part dels pares en la divisió del treball domèstic suposen una distribució menys asimètrica del treball domèstic entre fills i filles (Cunningham, 2001a; Weinschenker, 2005; Álvarez i Miles-Touya, 2011).

Actituds de gènere més tradicionals dels pares s'associen a un increment del treball domèstic de les filles i a un descens en els fills (Blair, 1992). Però no només això, sinó que les filles, a més del plus de treball domèstic que duen a terme, solen encarregar-se, també, de tasques diferents (Blair, 1992; Wight, 2008). Evertsson (2006) troba a Suècia, un dels països considerats més igualitaris, que les nenes realitzen més feines dins de la llar, així com més tasques de cura de familiars i personals, mentre que els nens realitzen més tasques a l'exterior. Un repartiment desigual del tipus de tasques que reproduceix el repartiment desigual en els adults (Ajenjo i García, 2011).

En aquest sentit, una participació més gran del pare en les tasques domèstiques durant la infància dels seus descendents va acompanyada de més participació en el treball domèstic quan l'home és adult (Cunningham, 2001b; Evertsson, 2006; Weinschenker, 2005; Álvarez i Miles-Touya, 2011). Estudis previs també posen de manifest que la influència més gran l'exerceix el comportament del progenitor del mateix sexe (Cunningham, 2001a; Blair, 1992; Evertsson, 2006).

L'ocupació de la mare és un dels factors que apareixen amb més assiduitat com un determinant de la igualtat de gènere en la transmissió de rols. El fet que la dona de la parella es trobi immersa en el mercat laboral ja és un primer indicatiu d'igualtat en l'interior de la parella (Stephan i Corder, 1985; Bolzendahl i Myers, 2004; Ajenjo i García, 2011), i que repercutirà en una transmissió de valors més igualitaris. En primer lloc, perquè les dones ocupades dediquen menys temps al treball no remunerat que les desocupades, cosa que suposa que els fills i les filles observin durant menys temps les seves mares dedicades a tasques estereotipades de la llar (Wight, 2008). En segon lloc, i íntimament lligat a l'anterior, perquè l'ocupació de la dona necessita la participació d'altres membres de la família per portar a terme el treball domèstic, cosa que comporta més participació del pare, però també dels infants. En aquesta línia, el treball domèstic perd part de la seva vinculació amb un gènere i passa a ser percebut com un assumpte de família, en què cal la col·laboració de tots els seus membres. En conseqüència, que la mare es trobi immersa en el mercat laboral redueix, ja sigui directament o indirecta, la consideració, per part dels seus descendents, del treball remunerat com a *treball masculí* i del treball no remunerat com a *treball femení* (Wight, 2008).

Cal tenir en compte, però, que hi ha dos efectes que, per la seva interconnexió, es poden confondre com a fonaments de la transmissió de rols: la inserció de les dones al mercat laboral i una

incorporació més gran de l'home al treball no remunerat són dos esdeveniments que solen anar junts, circumstància que en pot confondre l'efecte net (Gupta, 2006).

El nivell educatiu dels pares, i en especial el de la mare, és un altre dels factors que la bibliografia cita com a importants en la transmissió d'actituds més igualitàries (Wight, 2008). En general, més educació exposa a unes idees més igualitàries, anima a qüestionar-se i a tenir una avaluació més crítica i, per tant, allunya l'acceptació dels estereotips de gènere (Bolzendhal i Myers, 2004), de manera que més educació redueix el temps dedicat al treball no remunerat per part de la dona i incrementa el de l'home (Bianchi *et al.*, 2006; Brines, 1994).

Però l'educació també està relacionada amb diversos aspectes que van tots en la mateixa línia, dels quals és difícil entreveure quin efecte tenen separatament. Així, un nivell d'estudis més elevat de la dona està molt lligat a l'ocupació, i ambdós tenen un efecte similar en les actituds respecte als rols de gènere, així com també és difícil separar el nivell d'estudis del d'ingressos; uns ingressos més alts permeten la compra d'alguns serveis fora de la llar, cosa que possibilita la desvinculació dels treballs no remunerats per part dels membres de la llar (González i Jurado, 2009).

Objectius i hipòtesis

L'objectiu de l'article és avaluar, a partir de les dades de l'Encuesta de Empleo del Tiempo, la transmissió dels rols de gènere dels progenitors als seus fills i filles. En el cas que n'hi hagi, es pretén analitzar en quines condicions la transmissió és més forta i quins factors comporten una transmissió de valors més tradicionals.

Es parteix de la hipòtesi que, ja de ben petits, nens i nenes reproduïxen els rols dels seus progenitors. En aquest sentit, i com que actualment la majoria de les parelles adultes mostren comportaments tradicionals, sobretot en tot allò que té a veure amb el treball domèstic, els més petits imitaran aquests comportaments i mostraran uns rols de gènere molt diferenciats.

Tal com s'ha esmentat més amunt, la diferència més gran en l'interior de la parella es dona, avui, en la participació en el treball no remunerat i, en concret, en el temps que homes i dones hi dediquen. Així, s'ha considerat que una parella té un comportament tradicional quan la diferència en el temps dedicat al treball no remunerat pels seus membres és molt elevada, i la dona hi destina més hores. En aquest mateix sentit, es parlarà de transmissió tradicional o igualitària dels rols de gènere, en funció del temps que les filles i els fills dediquen a aquestes tasques.

Es dona per fet que, tal com passa a molts països del centre i el nord d'Europa, la transmissió de rols depèn de les característiques de la parella, i de les dels seus membres individualment, i que és la igualtat en el si de la parella la que determina amb més força una transmissió més igualitària de rols. En la mateixa línia, una participació activa de la dona en el treball remunerat i de l'home en el treball no remunerat haurien d'apuntar a la línia de transmissió més igualitària, així com ho hauria de fer que les parelles tinguin un nivell d'estudis similar. També, i tal com ens mostra la literatura, altres variables com el nivell d'estudis dels progenitors o el nivell d'ingressos haurien d'apuntar a la mateixa direcció.

Ara bé, no hem d'oblidar que totes aquestes variables es troben íntimament relacionades. Un nivell d'estudis més alt de la dona sol comportar més participació en el mercat laboral: en conseqüència, un nivell d'ingressos més alt en la parella, també més temps que el pare dedica al treball no remunerat... El que es tracta en aquest article és de veure quines d'aquestes variables són més importants, i avaluar-ne l'efecte net.

Font i metodologia

El treball s'ha dut a terme amb la nova edició de l'Encuesta de Empleo del Tiempo de l'INE (2009-2010). L'objectiu principal de l'enquesta és obtenir informació primària de la dimensió del treball

no remunerat, la distribució de les responsabilitats familiars dintre de la llar, la participació de la població en activitats culturals i d'oci i l'ús del temps (Instituto Nacional de Estadística, 2011).¹

L'enquesta recull informació sobre les activitats habituals de la població a través de diaris personals i de qüestionaris individuals i de la llar, i el diari d'activitats n'és l'element central. Aquest és emprat per tots els membres de la llar de 10 anys o més, un dia assenyalat, el mateix per a tots ells. I aquest és el gran avantatge d'aquesta font, que permet obtenir informació comparable de tots els membres de la llar. El diari comprèn les vint-i-quatre hores consecutives d'un dia, des de les sis de la matinada fins a la mateixa hora del dia següent, en trams de deu minuts. En cadascun dels intervals la persona entrevistada ha d'anotar, entre altres coses, l'activitat principal que realitza en aquell moment.

Les activitats estan codificades segons una llista harmonitzada d'Eurostat que considera fins a deu grans grups. En aquest article s'analitza el treball no remunerat, que és el que apareix sota l'epígraf «Llar i família», i que abraça qüestions com activitats culinàries, manteniment de la llar, confecció i cura de la roba, jardineria i cura dels animals domèstics, construcció i reparacions a la llar, compres i serveis, gestions de la llar, cura de nens de la llar i ajudes a membres adults de la llar.

Per tal d'avaluar diferències en la transmissió dels rols de gènere als fills i filles, s'han seleccionat llars formades per una parella d'home i dona i un mínim de dos fills compresos entre 10 i 19 anys, un de cada sexe, i havent declarat ambdós que la seva relació amb l'activitat era la d'estudiant. Tot i que aquests requisits han comportat una minva molt important en la dimensió de la mostra, s'ha considerat que l'anàlisi d'aquest tipus de llar, on l'entorn de nois i noies és idèntic, enriqueix l'anàlisi.²

Així, malgrat que el conjunt de la mostra és de 25.895 individus pertanyents a 9.541 llars, de les quals 2.163 estan formades per un pare, una mare i un fill i una filla o més, la mostra es redueix considerablement, en tant que en només 674 hi ha informació de tots dos progenitors i com a mínim de dos fills. A més, en aproximadament la meitat de llars disposem com a mínim d'un fill de cada sexe, i en només 126 llars ambdós són estudiants que tenen entre 10 i 19 anys, i ha estat aquesta la mostra final. Aquesta circumstància condicionarà, com veurem tot seguit, el tractament d'alguna variable.

El disseny d'anàlisi permet treballar amb una única variable dependent, la diferència en el temps que les noies i els nois destinen al treball no remunerat a la seva llar. Com que es tracta d'una variable de mètrica quantitativa, s'ha analitzat a partir de models d'anàlisi de la variància d'efectes fixos. Com que les variables independents són qualitatives, aquestes determinaran una sèrie de grups en la variable dependent. El model mesura la significació estadística de la diferència entre les mitjanes dels grups determinats en la variable dependent pels valors de les variables independents. L'especificació del model és la següent:

$$y_i = \beta_0 + \beta_1^* + X_1 + \beta_2^* + X_2 + \dots + \beta_p^* + X_p$$

sent y_i la diferència en el temps dedicat al treball no remunerat entre la filla i el fill d'una parella amb característiques X_{i1}, \dots, X_{ip} . Atès que les variables explicatives són categòriques, per a cada una de les p variables introduïdes en el model es determina una categoria de referència. Els termes β_j corresponen a un vector amb $k-1$ elements, sent k el nombre de categories de la variable explicati-

1. Entre 1998 i 2004, i sota les directrius d'Eurostat, es va dur a terme, a diferents països europeus, entre els quals Espanya, el primer conjunt d'enquestes d'usos del temps (Harmonized European Time Use Surveys). Recentment, s'ha realitzat la segona edició d'aquesta enquesta. En concret, a Espanya, la recollida de les dades es dugué a terme entre octubre de 2009 i octubre de 2010.

2. Una part important de la pèrdua en la dimensió de la mostra ha estat provocada perquè en moltes llars algun membre no ha omplert tot el qüestionari, sobretot els fills, que no n'han omplert la part més feixuga, el diari d'activitats. Per les característiques de l'anàlisi que aquí es vol desenvolupar, si algun membre no ha omplert el diari, la llar no pot ser analitzada.

va X_j , que pren el valor 0 si la parella no compleix la característica i 1 si la compleix. Així, cada element dels vectors β_j correspon a l'efecte de la característica j en la variable dependent.

Les taules mostren els coeficients estimats per al model, els quals s'interpreten de la mateixa manera que els coeficients obtinguts en una regressió que utilitzi variables categòriques, en tant que aquesta anàlisi no és més que un cas específic dels models lineals generals. Així, per exemple, la informació que obtenim si ens fixem en la variable «Tipus de parella» del model univariable (taula 2) és doble. Per un costat, la constant (0,339), que correspon a la diferència entre filles i fills en el treball no remunerat quan els pares formen una parella de doble ingrés (categoria de referència), i, per l'altre, el valor corresponent a les parelles tradicionals (0,632), el qual indica l'increment de la diferència a causa d'aquesta característica. En el cas del model multivariable (model A de la taula 2), cal llegir la constant com la diferència en aquelles parelles que presenten les característiques establertes com a referència (parelles de doble ingrés, elevat nivell d'ingressos, estudis de la dona iguals o superiors als de l'home...), mentre que cal interpretar el coeficient corresponent a les parelles tradicionals (0,612) com la diferència respecte de les parelles de doble ingrés, amb la resta de variables iguals.

Concretament, s'han dut a terme diferents tipus d'anàlisis. En primer lloc, models bivariats, incorporant cadascuna de les variables independents separatament (vegeu el model univariable de la taula 2). En segon lloc, i amb la finalitat d'avaluar la contribució de cada variable eliminant l'efecte de les restants, s'han incorporat el conjunt de variables (vegeu el model A de la taula 2). En darrer lloc, i amb l'objectiu d'estimar la influència d'altres variables, s'han creat diferents models que donessin, també, pistes del motiu pel qual algunes variables eren més o menys importants (vegeu els models B i C de la taula 2).

La migradesa de la mostra ha comportat una pèrdua de detall en la informació que aporten les diferents variables independents, que ha calgut reduir, en la majoria de casos, a només dues categories. Per dur a terme aquesta reducció, s'han tingut en compte dos criteris: que no quedés una categoria amb un nombre de casos massa disminuït i que no es perdessin aquelles categories en què la diferència entre els nois i les noies era més important.

Les variables independents que s'han utilitzat en els models han estat: el nivell d'estudis de la mare i del pare, l'homogàmia educativa, el nivell d'ingressos de la llar, el tipus de parella en funció de la seva relació amb l'activitat i el temps dedicat al treball no remunerat del pare. A més d'aquestes variables, i com a variable de control, s'ha incorporat el moment en què es recull la informació, el dia de la setmana que s'omple el diari d'activitats.³

Respecte del nivell d'estudis, ja sigui del pare o de la mare, ens hem quedat amb dues categories, disposar d'estudis universitaris o no. D'altra banda, per definir l'*homogàmia educativa* s'han tingut en compte les nou categories inicials de la variable i s'ha avaluat si el pare i la mare tenien el mateix nivell d'estudis, o si era diferent. Al final, aquestes tres categories han quedat reduïdes a dues: les parelles en què l'home té un nivell d'estudis més alt que la dona i aquelles en què la dona té els mateixos estudis que l'home o més.⁴ Tal com es pot deduir, aquesta homogàmia està íntimament relacionada amb el nivell d'estudis dels progenitors, de manera que no s'inclouen mai ambdues variables en els models.

La variable «Ingressos de la llar» constava inicialment de quatre categories vàlides, més una per als que no han contestat. El tall que s'ha establert ha estat en els 2.000 euros mensuals nets, de

3. En aquest sentit, en el disseny de la mostra es va considerar que calia sobrerrepresentar els dies de la setmana que es donés més variabilitat en les activitats dutes a terme per la població, que es va considerar que eren divendres, dissabte i diumenge. Aquest criteri s'ha mantingut en l'article, de manera que quan parlem de dia laborable (o lectiu) ens referirem al període de dilluns a dijous, mentre que parlarem de cap de setmana referint-nos als tres dies esmentats.

4. Aquesta agrupació s'ha dut a terme després de construir els models amb les tres categories més lògiques d'aquesta variable i concloure que no hi havia mai diferències significatives entre aquelles parelles en què la dona té un nivell d'estudis més alt i aquelles en què hi ha igualtat entre ambdós membres.

manera que s'analitzen dues categories, per sobre i per sota d'aquesta quantitat, més una tercera de no resposta.⁵

A partir de la relació que els membres de la parella mantenen amb l'activitat laboral, es poden definir quatre tipus de parella: parelles tradicionals, en què només l'home és actiu; parelles de doble ingrés, en què ambdós ho són; parelles en què només la dona és activa, i parelles en què cap dels dos membres no és actiu, que, per les característiques de la mostra, era un tipus inexistent. De les altres tres, i per la similitud en el seu comportament, s'ha optat per considerar en una única categoria les parelles de doble ingrés i aquelles en què només la dona és activa, i les parelles tradicionals han quedat en un segon grup.

La darrera variable que s'ha tingut en compte és el temps de treball no remunerat del pare. Igual que en les altres, s'han tingut en compte només dues categories: pares que no fan tasques no remunerades o que en fan durant menys d'una hora, i pares que en fan una hora diària o més.

Encara que la bibliografia mostra que hi ha altres variables que poden ser importants, han estat descartades, entre altres raons per qüestions de dimensió mostral. Vegem-les amb una mica més de detall.

Tot i que els treballs previs mostren que la cohabitació té un efecte positiu sobre l'equitat home-dona (Baxter, 2005; Batalova i Cohen, 2002; Ajenjo i García, 2011), no ha estat possible incorporar-la al model, perquè disposem de molt pocs casos de cohabitants, però també, i encara més important en tant que és culpable de la manca de cohabitants en la mostra, perquè no ha estat ben recollida en l'enquesta.⁶

Una de les variables que habitualment es presenten com a més importants per entendre les diferències entre els membres de la parella és la presència de nens petits a la llar. Així, mentre que en alguns col·lectius concrets la diferència entre l'home i la dona és pràcticament nul·la, quan apareix un fill petit es trenca completament aquesta lògica, i la mare passa a dedicar molt més temps al treball no remunerat que la seva parella (Gershuny *et al.*, 2005; Dribe i Stanfors, 2009; Ajenjo i García, 2011). Ara bé, malgrat l'interès d'analitzar aquesta variable, en el conjunt de llars de la mostra final la presència de menors de 10 anys era escassa. Una cosa similar ha succeït amb la disponibilitat de servei domèstic a la llar, que sol comportar una reducció de la diferència entre homes i dones (González i Jurado, 2009), però que tampoc no ha pogut ser analitzada.

La bibliografia també mostra que l'edat de la mare és important, de manera que les parelles joves esdevenen més igualitàries que la resta (Macinnes, 2005; González i Jurado, 2009; Ajenjo i García, 2011). En aquest cas, el problema no ha estat la dimensió de la mostra, sinó que les mares del col·lectiu analitzat tenien edats molt similars: pràcticament el 90 % tenien edats compreses entre els 40 i els 49 anys.

Resultats

El fet que la unitat d'anàlisi siguin els germans assegura que bona part de les característiques de nens i nenes siguin les mateixes, tant pel que fa a les particularitats dels seus progenitors com a algunes de les seves pròpies. En aquest sentit, cal fer un petit incís en l'edat, en tant que, malgrat que s'ha escollit un grup homogeni, la diferència en l'edat d'abandonament dels estudis d'ells i d'elles ha comportat certes diferències. Observem que aquestes són mínimes però existents: la mitjana d'edat dels nois és de 15,0 anys i la de les noies de 14,5 ($\alpha = 0,074$).⁷ En canvi, pel que fa al tipus d'estudi que fan els uns i les altres, la diferència és irrellevant.

5. S'ha dut a terme un petit exercici amb l'objectiu d'avaluar qui eren els que no havien respost. S'ha vist que, en termes generals, el seu comportament és més similar als que ingressen més de 2.000 euros al mes que als que n'ingressen menys.

6. La pregunta sobre l'estat civil indicava que calia marcar amb l'estat civil de casat/ada les persones que cohabitessin i no estiguessin registrades com a tals.

7. Molt probablement aquesta diferència s'origina perquè les noies estudien fins més tard que els nois, de manera que alguns nois de 16 a 19 anys ja s'han incorporat al mercat laboral i han desaparegut de la mostra.

Pel que fa als primers resultats, i a la hipòtesi que en termes generals es dona un comportament diferent entre els fills i les filles, observem que aquesta es compleix, de manera que les noies de la mostra dediquen més hores al treball no remunerat que els nois. En concret, elles hi destinen una mitjana diària d'una hora, mentre que ells, poc més de mitja hora (vegeu [taula 1](#)). Aquesta diferència es concentra pràcticament tota els caps de setmana (de divendres a diumenge), mentre que els dies lectius és pràcticament inapreciable: la diferència és només de dos minuts en aquests darrers, mentre que arriba pràcticament a una hora de divendres a diumenge. En aquest sentit, i salvant les distàncies, el comportament de fills i filles s'assimila al que es dona entre els homes i les dones d'una parella de doble ingrés, en què les diferències en el que alguns autors anomenen *càrrega de treball* (Ramos, 1990), és a dir, el temps dedicat a la suma de treball remunerat i no remunerat, és relativament similar els dies laborables però molt diferent els caps de setmana (Ajenjo i García, 2011).

Aquesta diferència entre ambdós tipus de dies ha comportat que en tots els models que s'han construït s'hagi utilitzat la variable «Dia de la setmana» com a variable de control: ha estat significativa en tots els casos, i sempre en el sentit de registrar diferències més importants els caps de setmana.

TAULA 1. Temps dedicat al treball no remunerat per part de cadascun dels membres de la família.
Dies laborables i caps de setmana (en h.m)

	<i>Mare</i>	<i>Pare</i>	<i>Mare-pare</i>	<i>Filla</i>	<i>Fill</i>	<i>Filla-fill</i>	<i>Filla/fill</i>
DL-DJ	5.27	2.27	3.00	0.33	0.30	0.03	1.11
DV-DG	5.06	2.36	2.30	1.37	0.44	0.53	2.22
Total	5.18	2.31	2.47	1.01	0.36	0.25	1.69

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Encuesta de Empleo del Tiempo 2009-2010.

Respecte de les variables analitzades, cal destacar que la majoria comporten diferències significatives en la transmissió, de manera que es confirma aquí el que es dona a altres països del continent: la transmissió depèn de les característiques de la parella.

Per començar, destaca la clara relació que es dona entre la transmissió de rols i el nivell d'estudis de la mare, conclusió que no es dona quan s'analitzen els estudis del pare. Així, per un costat, tenim que la descendència de mares universitàries mostra comportaments significativament més igualitaris que la de mares no universitàries ($\alpha = 0,010$), de manera que entre la primera no es pot descartar la igualtat total entre nois i noies ($\alpha = 0,856$), mentre que, per l'altre costat, el fet que el pare hagi fet estudis universitaris no és garantia de més igualtat ($\alpha = 0,530$).

També l'homogàmia educativa genera diferències importants, de manera que les parelles en què la dona té els mateixos estudis que l'home o més transmeten més igualtat als seus descendents que les parelles en què l'home té més estudis ($\alpha = 0,006$). En la mostra hem observat que els nens i les nenes de les primeres són uns 55 minuts (0,914 hores) més igualitaris que els fills i les filles de les segones, i que els primers freguen la igualtat ($\alpha = 0,111$).

La relació entre el nivell d'ingressos de la llar i la transmissió dels rols de gènere als fills esdevé també molt clara ($\alpha = 0,008$): en les llars on els ingressos són més elevats, la transmissió tradicional de rols és inferior. Quan els ingressos superen els 2.000 euros mensuals nets, pràcticament no hi ha diferències entre el temps que dediquen els fills i les filles al treball no remunerat ($\alpha = 0,699$), mentre que en les llars que es troben per sota d'aquest llindar les filles destinen gairebé una hora diària més que els fills a aquestes tasques.

Si la literatura mostra que les parelles de doble ingrés són més igualitàries pel que fa al temps que home i dona dediquen al treball no remunerat (Stephan i Corder, 1985; Bolzendahl i Myers, 2004; Ajenjo i García, 2011), veiem que també ho són respecte de la transmissió d'aquest treball als des-

cents. Així, els descendents de les parelles tradicionals mostren més diferència entre ells que no els de la resta de parelles ($\alpha = 0,054$). Ara bé, això no vol dir que entre el fill i la filla de la parella de doble ingrés no hi hagi diferències ($\alpha = 0,054$), com sí que passa en altres circumstàncies, com per exemple en els descendents de dones universitàries i en el d'aquelles parelles amb uns ingressos per sobre dels 2.000 euros.

El model de pare que s'ocupa de manera no puntual de realitzar tasques de la llar també és important de cara a la transmissió de rols, encara que és la variable que en els models bivariats té menys poder explicatiu ($\alpha = 0,097$).

Discussió

Tant l'homogàmia educativa, com els ingressos de la llar, el tipus de parella i la realització per part del pare de treball no remunerat expliquen una transmissió superior o inferior dels rols tradicionals de gènere als descendents. Les quatre variables, que esdevenien significatives analitzant-les separatament, també ho són en el model conjunt (vegeu el model A de la [taula 2](#)), de manera que, independentment de la resta de característiques, es dona una transmissió inferior de rols tradicionals a les llars amb més ingressos, quan la dona té els mateixos estudis que la seva parella o més, en les parelles de doble ingrés i quan el pare dedica al treball no remunerat un mínim d'una hora diària.

Així, totes les variables que la bibliografia mostra com a determinants en una igualtat superior o inferior entre el pare i la mare també esdevenen importants en la transmissió de rols, i ho fan sempre en el sentit esperat, és a dir, aquells trets que són un plus en la igualtat en la parella també ho són en una transmissió inferior dels rols tradicionals.

L'única variable que analitzada separatament comportava un canvi en la transmissió, situació que no es dona analitzant-ne l'efecte net, és el nivell d'estudis de la mare, de manera que no s'ha inclòs en el model (vegeu el model A de la [taula 2](#)). El motiu és la forta correlació que manté amb altres variables, bàsicament amb el nivell d'ingressos. Així, les mares universitàries acaben convivint en llars on els ingressos són més elevats, que són també les llars on més igualtat es transmet als fills. Ara bé, si hi ha igualtat d'ingressos, el nivell d'estudis de la mare perd la major part del poder explicatiu (model B).⁸ De fet, la generació d'un model que inclou tant els ingressos com els estudis de la mare comporta no només que aquesta segona variable esdevingui no significativa ($\alpha = 0,457$), sinó que també ho esdevé el nivell d'ingressos ($\alpha = 0,152$), i és que ambdues variables aporten aspectes molt similars, i la presència de totes dues les contraresta. Així, tant els ingressos com els estudis (model A i model C) comporten separatament canvis en la transmissió dels rols tradicionals, però en conjunt no. Podem dir que el nivell d'ingressos actua de variable intermèdia, de manera que les mares amb estudis universitaris aconseguen un nivell d'ingressos més alt a la llar, cosa que provoca una transmissió dels rols de gènere més igualitària.⁹

Quelcom semblant succeeix amb l'homogàmia educativa, o fins i tot amb el tipus de parella. Respecte de la primera, observem que perd part del poder explicatiu ($\alpha = 0,092$) si s'avalua juntament amb el nivell d'ingressos (model A), de manera que, si es genera un model sense els ingressos, torna a guanyar capacitat predictiva. I és que les parelles en què el nivell d'estudis de la dona és igual o superior al de l'home són també les que disposen de més ingressos, de manera que, si hi ha igualtat d'ingressos, la influència de l'homogàmia descendeix lleugerament. També els dos sous solen comportar més ingressos, de manera que la inclusió de totes dues variables es contraresta en certa mesura.

8. Tal com s'ha esmentat en l'apartat metodològic, aquesta variable no es pot mantenir juntament amb l'homogàmia, de manera que s'ha analitzat generant un model nou.

9. És possible que darrere d'aquesta afirmació es trobi la possibilitat d'externalitzar alguns serveis, cosa que un nivell d'ingressos més alt permet; és un efecte que, tal com s'ha comentat, no ha pogut ser avaluat.

El que destaca, però, més que aquesta certa influència que exerceix el nivell d'ingressos sobre la resta i que en part esmorteix la incidència de la variable, és que, excepte en el cas del nivell d'estudis, en la resta se segueix mantenint la relació. Així, podem concloure que si hi ha igualtat d'ingressos, les parelles tradicionals transmeten els rols de gènere molt més que la resta, com també que, si hi ha igualtat d'ingressos i igualtat del tipus de parella, que la dona tingui tants estudis com l'home o més comporta la transmissió de rols de gènere més igualitaris.

TAULA 2. Diferents models de l'aportació de cada variable a la diferència de temps que els fills i les filles destinen a treball no remunerat

	<i>Univariable</i>		<i>Model A</i>		<i>Model B</i>		<i>Model C</i>	
	β	Sig.	β	Sig.	β	Sig.	β	Sig.
Dia de la setmana		0,006		0,001		0,000		0,001
Cap de setmana (DV-DG)	0,832	0,006	0,992	0,001	1,079	0,000	1,009	0,001
Laborable (DL-DJ)	ref.		ref.		ref.		ref.	
Constant	0,027	0,905						
Homogàmia educativa		0,006		0,092				
Estudis home > Estudis dona	0,914	0,006	0,534	0,092				
Estudis home ≤ Estudis dona	ref.		ref.					
Constant	0,273	0,111						
Ingressos de la llar		0,008		0,037		0,152		
NS/NC	0,152	0,743	0,147	0,740	0,145	0,747		
2.000 € al mes o menys	0,955	0,002	0,814	0,012	0,754	0,053		
Més de 2.000 € al mes	ref.		ref.		ref.			
Constant	0,093	0,669						
Tipus de parella		0,054		0,068		0,075		0,013
Parella tradicional	0,632	0,054	0,612	0,068	0,601	0,075	0,808	0,013
Parella de doble ingrés	ref.		ref.		ref.		ref.	
Constant	0,339	0,054						
Treball no remunerat del pare		0,097		0,026		0,024		0,013
Menys d'una hora diària	0,518	0,097	0,674	0,026	0,699	0,024	0,750	0,013
Una hora diària o més	ref.		ref.		ref.		ref.	
Constant	0,359	0,046						
Nivell d'estudis de la mare		0,010				0,457		0,020
No universitària	0,784	0,010			0,270	0,457	0,684	0,020
Universitària	ref.				ref.		ref.	
Constant	0,043	0,856						
Nivell d'estudis del pare		0,530						
No universitari	-0,192	0,530						
Universitari	ref.							
Constant	0,636	0,008						
Constant			-0,971	0,002	-1,020	0,002	-0,966	0,003
R ²			0,237	0,000	0,221	0,000	0,195	0,000

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Encuesta de Empleo del Tiempo, 2009-2010.

És una conclusió a la qual també s'arriba en el cas de les parelles en què el pare s'ocupa de manera no esporàdica de realitzar tasques de la llar ($\alpha = 0,026$). El fet que el treball no remunerat del pare comporti diferències significatives confirma, en un grau més alt que la resta de variables, la transmissió de rols a partir de l'observació i l'exemple. I això, per diversos motius.

En primer lloc, perquè, tal com mostra la bibliografia, la incorporació de les dones al mercat laboral és vista per la majoria de població amb tota normalitat, de manera que el tipus de relació més valorat és aquell en què els dos membres treballen (Dema, 2005; Macinnes, 2005). En aquest sentit, les parelles de doble ingrés ja no són l'excepció, sinó la norma. En canvi, la incorporació de l'home al treball no remunerat encara és lluny d'haver-se normalitzat, de manera que ells no han entrat a la llar en la mateixa mesura que elles n'han sortit, amb la qual cosa podem preveure que una part important de la societat encara té interioritzat el rol domèstic com a exclusivament femení.

En segon lloc, que aquesta transmissió menys tradicional no tingui només un efecte brut, sinó que també tingui un important efecte net, és, sens dubte, un valor afegit que pot ser llegit en termes de mimetisme. És a dir, si considerem que hi ha un seguit de factors que componen un tot més igualitari —i que són els ingressos, els estudis de la dona i la seva participació en el mercat laboral—, el fet que, si hi ha igualtat en aquest tot, el treball no remunerat de l'home encara tingui una aportació significativa en la transmissió menys tradicional de rols de gènere, és a causa del model que els descendents adopten dels seus ascendents.

Conclusions

La influència que el model de parella exerceix sobre els seus descendents s'ha mesurat a partir de la transmissió que el primer fa dels rols tradicionals de gènere, avaluats des de la perspectiva del temps que els fills i les filles destinen al treball no remunerat. En termes generals, cal destacar, d'entrada, que les diferències de gènere es donen en edats molt primerenques, en tant que en el període comprès entre la preadolescència i la joventut el temps que les noies destinen a tasques de la llar és significativament superior al dels seus germans, i les diferències més importants es donen els caps de setmana més que no els dies lectius: de dilluns a dijous ni ells ni elles tenen una participació gaire activa en les tasques no remunerades pròpies d'una llar, mentre que el cap de setmana la seva aportació és més gran, i molt desigual.

Ara bé, malgrat aquest comportament marcat clarament pels rols tradicionals de gènere, les característiques de la parella —ja siguin dels membres individuals o en conjunt— suposen algunes diferències que convé destacar, en tant que en alguns casos les diferències entre el fill i la filla són poc significatives. Les característiques que mostren una igualtat superior, en el sentit d'una transmissió inferior dels rols tradicionals, són disposar d'un nivell d'ingressos elevat, el treball remunerat per part dels dos membres de la parella, que la dona tingui estudis universitaris o un nivell d'estudis igual o superior al de l'home i que el pare faci una aportació considerable al treball no remunerat.

De fet, aquestes variables —més algunes d'altres que aquí no han pogut ser analitzades— són esmentades en la bibliografia com a molt relacionades entre si: una part important de la implicació de l'home en les tasques domèstiques s'explica precisament pels estudis de la dona, l'homogàmia, el nivell d'ingressos i el tipus de parella en funció de l'activitat laboral dels seus membres. Així, tot sembla indicar que aquestes quatre variables incideixen en el fet que a les parelles hi hagi un comportament més igualitari, en aquest cas mesurat a partir del temps de treball no remunerat de l'home.

Si aquest treball no remunerat de l'home fos significatiu per si sol però no si les altres variables són iguals, conclouríem que la seva significació està condicionada pel fet de ser un indicador més d'aquesta igualtat en les parelles. Ara bé, el fet que el treball no remunerat de l'home sigui un factor important per explicar una transmissió inferior dels rols tradicionals de gènere, i que ho faci si les altres variables que impliquen un comportament més igualitari són iguals, fa pensar que aporta un

plus, un element nou que pot ser llegit en termes de mimetisme, i que aniria en la línia expressada per Cunningham (2001b). Així, l'actitud que prenen els progenitors esdevé cabdal per a una transmissió més igualitària, en tant que una part important del que es transmet té lloc a partir del que clàssicament s'ha denominat *predicar amb l'exemple*.

Ens permeten aquests resultats predir un comportament més igualitari de les parelles en un futur? Si fem cas de les teories de la socialització, sí, en tant que a les noves generacions se'ls estan transmetent uns valors més igualitaris que presumiblement reproduiran en un futur, de manera que quan entrin en unió tindran un repartiment de tasques menys estereotipat per gènere. Ara bé, existeixen altres factors més difícils de preveure i que poden contrarestar l'efecte positiu d'uns valors més igualitaris. En aquest sentit, un dels fets que crea més desigualtats en la parella és el naixement d'un fill (Ajenjo i García, 2011), i ho fa en gran mesura per la manca de polítiques i mesures de conciliació escaients i que repercuteixin en la igualtat. Així, tot i que la transmissió d'uns valors més igualitaris als fills és important per a una igualtat futura més gran de les parelles, cal que vingui acompanyada d'altres factors que facilitin aquesta igualtat.

Bibliografia

- AJENJO, M.; GARCÍA ROMÁN, J. (2011). «El tiempo productivo, reproductivo y de ocio en las parejas de doble ingreso». *Papers de Sociologia*, núm. 96 (3), p. 985-1006.
- ALIAGA, C. (2006). «How is the time of women and men distributed in Europe?». *Eurostat Statistics in Focus*, núm. 4, p. 1-12.
- ÁLVAREZ, B.; MILES-TOUYA, D. (2012). «Exploring the relationship between parents' and children's housework time in Spain». *Review of Economics of the Household* [en línia], núm. 10 (2), p. 299-318.
- BANDURA, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- BATALOVA, J. A.; COHEN, P. N. (2002). «Pre-marital cohabitation and housework: couples in cross national perspective». *Journal of Marriage and Family*, núm. 64 (3), p. 743-755.
- BAXTER, J. (2005). «To marry or not to marry: marital status and the household division of labor». *Journal of Family Issues*, núm. 26 (3), p. 300-321.
- BEM, S. (1993). *The lenses of gender*. New Haven: Yale University Press.
- BERK, S. (1985). *The gender factory: The apportionment of work in American households*. Nova York: Plenum Press.
- BIANCHI, S. M.; ROBINSON, J. P.; MILKIE, M. A. (2006). *Changing rhythms of American family life*. Nova York: Russell Sage Foundation.
- BLAIR, S. L. (1992). «The sex-typing of children's household labor: Parental influence on daughters and sons housework». *Youth and Society*, núm. 24 (2), p. 178-203.
- BOLZENDAHN, C.; MYERS, D. J. (2004). «Feminist attitudes and support for gender equality: opinion change in women and men, 1974-1998». *Social Forces*, núm. 83 (2), p. 759-790.
- BRINES, J. (1994). «Economic dependency, gender, and the division of labor at home». *American Journal of Sociology*, núm. 100 (3), p. 652-688.
- CARRIERO, R.; TODESCO, L. (2011). «La divisione del lavoro domestico: l'esempio dei genitori conta? Uno studio a Torino». *Polisópolis*, núm. 25 (1), p. 37-64.
- CUNNINGHAM, M. (2001a). «The influence of parental attitudes and behaviors on children's attitudes toward gender and household labor in early adulthood». *Journal of Marriage and Family*, núm. 63 (1), p. 111-122.
- (2001b). «Parental influences on the gendered division of housework». *American Sociological Review*, núm. 66 (2), p. 184-203.
- DEMA, S. (2005). «Entre la tradición y la modernidad. Las parejas de doble ingreso». *Papers: Revista de Sociologia*, núm. 77, p. 135-155.
- DRIBE, M.; STANFORS, M. (2009). «Does parenthood strengthen a traditional household division of labor? Evidence from Sweden». *Journal of Marriage and Family*, núm. 71 (1), p. 33-45.
- EVERTSSON, M. (2006). «The reproduction of gender: housework and attitudes towards gender equality in the home among Swedish boys and girls». *The British Journal of Sociology*, núm. 57 (3), p. 416-436.

- FAGOT, B. I.; LEINBACH, M. D. (1993). «Gender-role development in young children: from discrimination to labeling». *Developmental Review*, núm. 13 (2), p. 205-224.
- GERSHUNY, J. (2000). *Changing times: work and leisure in postindustrial society*. Oxford: Oxford University Press.
- GERSHUNY, J.; BITTMAN, M.; BRICE, J. (2005). «Exit, voice, and suffering: do couples adapt to changing employment patterns?». *Journal of Marriage and Family*, núm. 67 (3), p. 656-665.
- GERSHUNY, J.; GODWIN, M.; JONES, S. (1994). «The domestic labour revolution: a process of lagged adaptation». A: ANDERSON, M.; BECHHOFFER, F.; GERSHUNY, J. (ed.). *The Social and Political Economy of the household*. Oxford: Oxford University Press.
- GONZÁLEZ, M. J.; JURADO, T. (2009). «¿Cuándo se implican los hombres en las tareas domésticas? Un análisis de la Encuesta de Empleo del Tiempo». *Panorama Social*, núm. 10, p. 65-81.
- GUPTA, S. (1999). «The effects of transitions in marital status on men's performance of housework». *Journal of Marriage and Family*, núm. 61 (3), p. 700-711.
- (2006). «The consequences of maternal employment during men's childhood for their adult housework performance». *Gender & Society*, núm. 20 (1), p. 60-86.
- HOCHSCHILD, A. R. (1989). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. Nova York: Viking Press.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2011). *Encuesta de Empleo del Tiempo 2009-2010. Metodología*. Disponible en línea a: <<http://www.ine.es/metodologia/t25/t25304471.pdf>>. [Consulta: 5.10.2011]
- MACINNES, J. (2005). «Diez mitos sobre la conciliación de la vida laboral y familiar». *Cuadernos de Relaciones Laborales*, núm. 23 (1), p. 35-71.
- MCMALE, S.; CROUTER, A. C.; WHITEMAN, S. D. (2003). «The family contexts of gender development in childhood and adolescence». *Social Development*, núm. 12 (1), p. 125-148.
- RAMOS TORRES, R. (1990). *Cronos dividido: Uso del tiempo y desigualdad entre mujeres y hombres en España*. Madrid: Instituto de la Mujer.
- SOUTH, S. J.; SPITZE, G. (1994). «Housework in marital and nonmarital households». *American Sociological Review*, núm. 59 (3), p. 327-347.
- STEPHAN, C. W.; CORDER, J. (1985). «The effects of dual-career families on adolescents' sex-role attitudes, work and family plans, and choices of important others». *Journal of Marriage and Family*, núm. 47 (4), p. 921-929.
- WEINSHENKER, M. N. (2005). «Imagining family roles: parental influences on the expectations of adolescents in dual-earner families». A: SCHNEIDER, B.; WAITE, L. (ed.). *Being together, working apart*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WEST, C.; ZIMMERMAN, DON H. (1987). «Doing Gender». *Gender & Society*, núm. 1 (2), p. 125-151.
- WIGHT, V. R. (2008). *The intergenerational transmission of gender role attitudes and behaviour: How do parents matter?* University of Maryland. 283 p.